

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЗАКОРДОННИХ КРАЇН

Здійснено порівняльний аналіз українського законодавства із законодавством інших країн щодо регламентації процесуального порядку закриття провадження в кримінальній справі.

Досліджуючи процесуальний порядок закриття провадження в кримінальній справі у вітчизняному законодавстві, доцільно, на наш погляд, звернути увагу на регламентацію зазначеного питання у законодавстві закордонних країн, зважаючи, між іншим, на процес міжнародно-правової інтеграції та тенденцію до зближення національних правових систем [1, с. 126–127; 2, с. 102–103].

Метою статті є визначення можливості вдосконалення процесуального порядку закриття провадження в кримінальній справі у вітчизняному законодавстві з урахуванням позитивного досвіду закордонних країн у регулюванні цього питання та виключення небажаних запозичень українським законодавцем.

Можливість прийняття рішення про закриття провадження в кримінальній справі передбачається й законодавством країн романо-германської правової системи (Франція, ФРН), англосаксонської (Велика Британія, США), а також деяких країн СНД. Можливим у законодавстві вказаних країн є закриття провадження в справі на досудовому провадженні та в судових інстанціях.

Так, у Франції попереднє (досудове) слідство, яке провадиться слідчим суддею, закінчується складанням ним постанови про припинення кримінального переслідування або про направлення справи до суду. Перед тим, як прийняти таке рішення, слідчий суддя передає справу прокурору, про що виносить постанову.

Навряд чи буде корисним врахування вітчизняним законодавцем положення, яким передбачено обов'язок слідчого судді перед тим, як прийняти рішення про закінчення слідства, направити справу прокуророві, і вимога якого про спрямування справи не є обов'язковою для слідчого судді. У зв'язку з цим постає питання про необхідність та доцільність направлення справи прокурору.

Рішення про закінчення попереднього слідства винесенням постанови про припинення кримінального переслідування приймається слідчим суддею, якщо діяння не є ані злочином, ані проступком, ані порушенням, або якщо не встановлено особу, яка вчинила діяння, або якщо проти обвинуваченого немає достатніх доказів (ст. 177 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) Франції). Аналогічне рішення (про припинення кримінального переслідування) у зазначених випадках, згідно зі ст. 212 КПК Франції, приймає обвинувальна камера, яка є слідчим судом другої інстанції й до якої надходять від слідчого судді всі справи про злочини.

Видається неприйнятним для запозичення вітчизняним законодавцем й такого положення КПК Франції, що підставою для припинення кримінального переслідування визначає невстановлення особи, яка вчинила злочин.

Судовий розгляд у суді ассизів (у справах про злочини) завершується винесенням немотивованого обвинувального або виправдувального вироку, а судовий розгляд у виправному (у справах про провини) або поліцейському трибуналі (у справах про правопорушення) в першій інстанції повинен завершуватися винесенням мотивованого вироку, але можливим є закриття справи при касаційному оскарженні вироку, який не набрав законної сили.

У ФРН попереднє (досудове) слідство здійснюється у формі дізнання, який може закінчитися у двох формах: шляхом порушення публічного обвинувачення або закриття справи. Закриттям справи у кримінальному процесі Німеччини закінчується дізнання у більшості, а саме у 60 % [3, с. 39], випадків. При цьому, зважаючи на спрямованість розвитку вітчизняного інституту закриття кримінальної справи, неприйнятним видається запозичення такого положення кримінально-процесуального законодавства ФРН, згідно з яким рішення про закриття справи доводиться до відома обвинува-

ченого не у всіх випадках, а лише якщо його допитували або якщо видано судовий наказ про його арешт, або якщо сам обвинувачений просить про це, або для такого сповіщення маються особливі інтереси (ч. 2 § 170 КПК ФРН).

Закриття кримінальної справи можливе й на стадії віддання до суду, яка слідує за досудовим розслідуванням та передує судовому розгляду. Також кримінальна справа може бути закрита на стадії судового розгляду за наявності обставин, які виключають провадження у справі, наприклад амністія, закінчення строків давності. У такому разі виноситься вирок про закриття справи (§ 261 КПК ФРН). При оскарженні вироків, які не набрали законної сили, що здійснюється у двох формах – апеляції та ревізії, слід також може прийняти рішення про закриття справи (§ 354 КПК ФРН).

Щодо країн англосаксонської правової системи слід зазначити, що у Англії по закінченні поліцейського розслідування (яке є аналогом вітчизняного досудового розслідування) може бути прийняте одне з таких рішень:

1) відмова від кримінального переслідування, яка не супроводжується жодними умовами;

2) попередження (неформальне, формальне, офіційне);

3) медіація, метою якої є укладання угоди про відшкодування шкоди у зв'язку з примиренням потерпілого з особою, яка підлягає кримінальному переслідуванню. При цьому поліція відмовляється від кримінального переслідування й обмежується зазвичай попередженням (формальним чи офіційним) [4, с. 166–167].

У разі ж направлення матеріалів справи поліцією до Королівської служби з кримінального переслідування (яке можна порівняти з вітчизняною формою закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку), остання може закрити справу, на надавши їй, таким чином, подальшого провадження. Проте таке рішення не перешкоджає висунення повторного обвинувачення за той самий злочин [5, с. 112–113]. Останнє положення навряд чи може бути прийнятним для вітчизняного законодавства.

Шотландія, у якій хоча й застосовується англосаксонська модель кримінального процесу, має суттєву специфіку організації кримінального судочинства порівняно з іншими країнами, що використовують зазначену модель процесу, зокрема з Англією. Однією з таких відмінностей є те, що у Шотландії історично діє система службового державного обвинувачення у кримінальних справах, яка здійснюєть-

ся в публічних інтересах службою так званих прокураторів-фіскалів. Дана служба, яка дуже нагадує континентальну прокуратуру французького типу, володіє виключною компетенцією прийняття рішень щодо порушення кримінального переслідування. Відмова від кримінального переслідування у Шотландії допускається у досить серйозних справах (крадіжка, звалтування тощо). Відповідне рішення, як і в Англії, не повинно мати процесуального оформлення, до того ж, воно не виключає повторного переслідування і не вимагає для цього формального його скасування [6, с. 75–77].

У США за результатами досудового (поліцейського) розслідування може бути прийняте рішення про закриття кримінальної справи (у разі недостатності доказів) або про її «врегулювання» на рівні поліцейської дільниці (наприклад шляхом винесення попередження особі). Якщо ж поліція визнає встановлений нею злочин гідним уваги суду, зібрані обвинувальні матеріали направляються прокурору, який після перевірки обґрунтованості зроблених поліцією висновків повинен буде здійснювати кримінальне переслідування в суді. Якщо в ході перевірки у прокурора не виникне впевненості, що вдасться домогтися обвинувального вироку, він припиняє кримінальне переслідування [5, с. 231–232]. Дане положення, зумовлене принципом доцільності, також видається неприйнятним для вітчизняного законодавства, так само, як і положення, згідно з яким кримінальна справа може бути закрита в період між так званою «першою появою» підозрюваного в суді, коли його ознайомлюють з обвинувальним документом, з'ясовують його ставлення до обвинувачення та роз'яснюють надані йому права, й попереднім розглядом справи, коли прокурор може продовжити перевірку обставин справи і дійти висновку про неможливість або недоцільність подальшого переслідування обвинуваченого, через що справа підлягає закриттю (таке явище доволі поширене, оскільки, приміром, у федеральному окрузі Колумбія таким чином припиняється до третини всіх справ) [7, с. 24].

Як в Англії, так і у США кримінальну справу може бути закрито на стадії попереднього розгляду справи в суді у справах про злочини з підвищеною суспільною небезпекою.

У США, на відміну від Англії, кримінальна справа може бути закрита й на стадії судового розгляду в суді першої інстанції, до безпосереднього розгляду справи. Підставою цього може бути задоволення клопотання обвинуваченого або його захисника про недостатність доказів

обвинувачення чи про виключення з доказів тих, що були отримані без дотримання конституційних гарантій прав і свобод особи. На вказаній стадії справу може бути закрито також у зв'язку з відмовою прокурора від продовження кримінального переслідування, яка для суду є імперативною. Можливе закриття справи й на судовому слідстві, коли після представлення доказів обвинувачем захисник під час оцінювання доказів обвинувачення порушить питання про закриття справи у зв'язку з відсутністю достатніх даних, що підтверджують винність підсудного у вчиненні злочину [5, с. 250].

На стадії апеляційного провадження в США, що, так само, як і в англійському кримінальному процесі, об'єднує різні способи перевірки законності та обґрунтованості вироків, також може бути закрито кримінальну справу, що може бути результатом задоволення скарги.

Щодо деяких країн СНД положення кримінально-процесуального законодавства, котрі стосуються як порядку, так і підстав закриття кримінальної справи, багато в чому схожі, а іноді взагалі ідентичні. Так, згідно з КПК Республіки Білорусь (ст. 29) та КПК Киргизької Республіки (ст. 28) кримінальну справу не може бути порушено, а порушена підлягає закриттю майже на тих самих підставах, які передбачені й у КПК України (ст. 6) – відсутність події злочину, відсутність у діянні складу злочину, закінчення строків давності тощо.

КПК Молдови на схожих підставах виключає кримінальне переслідування. Так, згідно зі ст. 275 КПК Республіки Молдова кримінальне переслідування не може бути розпочато, а розпочате не може здійснюватися й підлягає припиненню, якщо відсутня подія злочину, діяння не передбачено кримінальним законом як злочин, закінчився строк давності або настала амністія тощо. Крім підстав, зазначених у ст. 275, за КПК Республіки Молдова припинення кримінального переслідування можливе також, якщо особа не досягла віку для притягнення до кримінальної відповідальності або існує принаймні одна з причин, яка усуває кримінальний характер діяння, передбаченого ст. 35 КК Республіки Молдова тощо (ст. 285 КПК Республіки Молдова). За КПК Республіки Молдова можливе також припинення кримінального судочинства (ст. 286) та виведення особи з-під кримінального переслідування (ст. 284) – різновид припинення кримінального переслідування.

Закриття провадження в кримінальній справі за білоруським, а також за молдавським та киргизьким законодавством можливе як на по-

передньому (досудовому) слідстві, так і в ході судового розгляду.

На досудовому провадженні в справі за молдавським кримінально-процесуальним законодавством вирішення питань щодо припинення кримінального переслідування, кримінального судочинства або виведення особи з-під кримінального переслідування віднесено до компетенції прокурора. За киргизьким законодавством правом закриття провадження в кримінальній справі на досудовому слідстві наділено слідчого та прокурора, а за білоруським законодавством – прокурора, слідчого та орган дізнання.

Щодо судового провадження в кримінальній справі, то й КПК Республіки Білорусь, й КПК Республіки Молдова, й КПК Киргизької Республіки передбачають можливість закриття провадження у справі на судових стадіях, у тому числі й на підготовчих до судового засідання стадіях.

КПК Республіки Білорусь (ст. 30) передбачає можливість закриття провадження в кримінальній справі зі звільненням від кримінальної відповідальності, зокрема у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням з потерпілим, яке може здійснюватися як прокурором, так і судом. Таку саму можливість вирішення кримінальної справи передбачає й КПК Киргизької Республіки внаслідок зміни обстановки, примирення обвинуваченого з потерпілим (ст. 29). Правом закриття справи в такому порядку наділені прокурор, слідчий за згодою прокурора та суд.

За КПК Республіки Молдова порядок закриття провадження в кримінальній справі в судовому засіданні регламентовано ст. 332 КПК. На відміну від українського, киргизького та білоруського законодавства, провадження у справі в судовій інстанції, як на стадії судового розгляду, так і на попередньому судовому засіданні, закривається не винесенням відповідної постанови або ухвали, а *обґрунтованим вирок* про закриття провадження в справі*.

Передбачається можливість закриття кримінальної справи як на досудовому (попередньому – згідно російського законодавства) слідстві, так і на судових стадіях, й КПК Російської Федерації. Правом прийняття такого рішення на досудовому провадженні, незалежно

* Специфічність вироку про закриття провадження у справі полягає в тому, що, на відміну від звичних нам обвинувального та виправдувального вироків, він може бути винесений, згідно зі ст. 350 КПК Молдови, на попередньому судовому засіданні (стадія, аналогічна українській стадії попереднього розгляду справи суддею).

від виду підстави, КПК Російської Федерації наділяє слідчого.

Щодо судового розгляду справи, то у КПК Російської Федерації передбачено можливість закриття кримінальної справи (кримінального переслідування) як на попередньому слуханні (статті 236, 239), так і безпосередньо на стадії судового розгляду (ст. 254).

Кримінальну справу також може бути закрито за результатами апеляційного (ст. 367 КПК Російської Федерації), касаційного (ст. 378 КПК Російської Федерації) розгляду, при розгляді справи в порядку нагляду (ст. 408 КПК Російської Федерації) та при провадженні в справі за нововиявленими обставинами (статті 416, 418 КПК Російської Федерації – відповідно прокурором та судом). Проте в жодному із зазначених випадків законом не визначено на яких саме підставах це може відбутися, передбачено тільки таку можливість.

Таким чином, аналіз законодавства закордонних країн дає можливість зауважити передусім, що норми кримінально-процесуального законодавства України та інших країн СНД, які стосуються закриття провадження в кримінальних справах, мають багато спільного як щодо підстав закриття провадження, так і щодо процесуального порядку закриття провадження в справі.

Спільність кримінально-процесуального законодавства України порівняно з аналогічним законодавством країн СНД простежується й у формулюванні відповідних статей кримінально-процесуальних кодексів. Так, ст. 6 КПК України, ст. 28 КПК Киргизької Республіки та ст. 9 КПК Республіки Білорусь, окрім подібного змісту, мають навіть подібне формулювання – «обставини, що виключають провадження в кримінальній справі». Подібний зміст, струк-

туру та формулювання мають і відповідні статті КПК України (ст. 213), КПК Киргизької Республіки (ст. 225) та КПК Республіки Білорусь (ст. 250), які передбачають підстави закриття кримінальної справи на досудовому слідстві.

Слід зазначити, що українське кримінально-процесуальне законодавство порівняно з аналогічним законодавством країн СНД має дещо прогресивніший характер, оскільки передбачає виключно судовий порядок закриття провадження в кримінальних справах за nereабілітуючими підставами зі звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Щодо країн романо-германської та англосаксонської правової системи беззаперечним є те, що набутий даними країнами досвід у регулюванні питань кримінально-процесуального характеру, зокрема щодо закриття провадження в кримінальній справі, є певною мірою цінним і його слід враховувати українському законодавцеві під час розроблення проектів законів, у тому числі й проектів КПК, та внесення змін до чинного законодавства України з метою його вдосконалення та відповідності міжнародно-правовим стандартам. Проте враховувати досвід інших країн слід, певна річ, з урахуванням національних правових традицій, зважаючи на те, що тенденція до наближення національних кримінально-процесуальних законодавств та практик викликає опір тих культурно-історичних форм судочинства, що сформувалися. Це явище, зазначає М. Г. Стойко, має загальний та природний характер, і його ігнорування чи недооцінка, некритичне ставлення до нього не тільки небезпечні для процесів гармонізації та уніфікації національних законодавств, але й загрожують дестабілізацією національних правопорядків [2, с. 98].

Список використаної літератури

1. Стойко Н. Г. Типологическое изучение английского, германского, французского и российского уголовного процесса / Н. Г. Стойко // Правоведение. – 2005. – № 3. – С. 118–129.
2. Стойко Н. Г. Уголовные процессы Англии и Уэльса, Германии, Франции и России: общая постановка вопросов для сравнения / Н. Г. Стойко // Правоведение. – 2004. – № 6. – С. 96–107.
3. Пешков М. Уголовный процесс Федеративной Республики Германии / М. Пешков // Милиция. – 2003. – № 2. – С. 39–40.
4. Молдован А. В. Кримінальний процес. Україна, ФРН, Франція, Англія, США : [навч. посіб.] / Андрій Валеріанович Молдован. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 352 с.
5. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. – М. : Зерцало-М, 2001. – 480 с.
6. Головки Л. В. Современная практика освобождения от уголовного преследования в Шотландии / Л. В. Головки // Вестник Московского университета. – Сер. 11. Право. – 1998. – № 2. – С. 75–77.
7. Савченко А. Угоди про визнання вини у кримінальному судочинстві США / А. Савченко // Міліція України. – 2004. – № 6. – С. 24–25.
8. Уголовно-процесуальный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] : по состоянию на 7 дек. 2011 г. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/upkrf>.
9. Уголовно-процесуальный кодекс Республики Беларусь // Ведомости Национального собрания Республики Беларусь. – 1999. – № 28–29. – Ст. 433.

10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : по состоянию на 19 февр. 2007 г. – Chişinău, 2007. – 234 с.
11. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sergei-nasonov.narod.ru/links3.html>.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://sergei-nasonov.narod.ru/links3.html>.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Франции 1958 года. – М. : Прогресс, 1967. – 323 с.

Надійшла до редколегії 17.01.2012

**РОСЬ А. В. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРЕКРАЩЕННЯ ПРОИЗВОДСТВА
ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОПИТА ЗАРУБЕЖНИХ СТРАН**

Осуществлен сравнительный анализ украинского законодательства с законодательством иных стран относительно регламентации процессуального порядка прекращения производства по уголовному делу.

**ROS H. PROCEDURE OF DISCLOSING CRIMINAL CASES CONSIDERING
EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES**

Comparative analysis of Ukrainian and foreign legislation that concerned procedure of disclosing criminal cases is made.